

УДК 37.016+811.161.2

У74

Упорядники:

Гричина А. М., учитель української мови та літератури Жашківської спеціалізованої школи з поглибленим вивченням окремих предметів № 1 Жашківської районної ради Черкаської області;
Жуковська Н. В., учитель української мови та літератури Жашківської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 3 ім. І. М. Ляшенка Жашківської районної ради Черкаської області

Рецензенти:

Голобородько Я. Ю., доктор філологічних наук, професор, член Асоціації українських письменників України;
Новиков А. О., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови, літератури і методики навчання Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Усі уроки української літератури. 11 клас. I семестр /
У74 укл. А. М. Гричина, Н. В. Жуковська. — Х. : Вид. група «Основа», 2019. — 256 с. — (Серія «Усі уроки»).

ISBN 978-617-00-3710-7

Навчальний посібник містить конспекти всіх уроків української літератури для I семестру 11 класу, які розроблено з урахуванням змін, здійснених Міністерством освіти і науки України 2017 року. Розподіл навчального часу та зміст розроблених уроків носить орієнтовний характер. Згідно з положеннями пояснювальної записки оновленої програми, в разі потреби вчитель має право самостійно змінювати обсяг годин у межах розділу. До видання додано електронний додаток «Усі художні твори української літератури. 11 клас».

Для вчителів української мови та літератури шкіл різних типів, керівників методичних об'єднань, викладачів та студентів закладів вищої освіти.

УДК 37.016+811.161.2

- © Андрущенко Л. В., Вертецька Т. М., Віштак С. М.,
Віницька Т. М., Волицька О. О, Гойчук О. Г.,
Гричина А. М., Дзьома Л. М., Іщук Н. В.,
Жуковська Н. В., Задорожня Г. С.,
Задорожня В. В., Зінорук Н. О., Колісник В. В.,
Кравченко Т. І., Красилівська Н. А., Кушнір Т. А.,
Маламура С. П., Новікова І. О., Ніколаєва Н. Ф.,
Тютюнник Г. В., Рижук Л. О., Рудь Л. М.,
Палієнко Г. В., Тосич С. П., Тушевська В. Г.,
Тіторенко З. М., Степанюк Н. М., Степанюк О. І.,
Чорна Н. Л., Шиманська З. В.,
Яричевська В. П., 2019
- © Гричина А. М., Жуковська Н. В.,
упорядкування, 2019
- © Корягін В. О., макет обкладинки, 2019
- © ТОВ «Видавничка група “Основа”», 2019

ISBN 978-617-00-3710-7

ВСТУП. УКРАЇНЬСКА ЛІТЕРАТУРА 1920–1930 рр. ПОЕТИЧНЕ САМОВИРАЖЕННЯ

УРОК № 1

УКРАЇНЬСКА ЛІТЕРАТУРА ХХ СТОЛІТТЯ ЯК НОВИЙ ЕТАП В ІСТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ. АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ: МИТЕЦЬ І ВЛАДА, СВОБОДА ТВОРЧОСТІ. СТИЛЬОВЕ РОЗМАЇТТЯ МИСТЕЦТВА 1920-х РОКІВ. ПОНЯТТЯ «РОЗСТРІЛЯНЕ ВІДРОДЖЕННЯ», ДОМІНУВАННЯ СОЦРЕАЛІСТИЧНОЇ ЕСТЕТИКИ В 1930-ті РОКИ

Мета (формувані компетентності): *предметні:* літературознавчу: ознайомлення учнів з історичними та суспільними умовами розвитку літератури ХХ століття, основними стильовими напрямками; опрацювання поняття «розстріляне відродження»; розвиток критичного мислення; *ключові:* уміння вчитися: вміння узагальнювати, систематизувати та аналізувати отриману інформацію; соціальну: формування уміння вести дискусію, висловлювати та аргументувати власну думку, толерантно ставитися до іншої точки зору; *загальнокультурну:* виховання інтересу до української літератури, пошани до історичного минулого рідної країни.

Обладнання: книжково-ілюстративна виставка творів М. Хвильового, Є. Плужника, О. Ольжича, О. Теліги, М. Зерова, М. Драй-Хмари; портрети письменників; музичні записи творів Баха, «Реквієм» Моцарта, «Чуєш, брате мій», документальний фільм «Червоний ренесанс» (2005, режисер В. Шкурін, О. Фролов), фото сім'ї Крушельницьких, плакат «Розстріляне відродження. 1930-ті роки», презентація «Розстріляне відродження».

Тип уроку: урок сприйняття і засвоєння навчального матеріалу.

Безсмертя ж бо не розстріляти!

В. Сосюра

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сьогодні ми з вами розпочнемо вивчення важливої сторінки в житті, історії, культурі України ХХ століття як трагічної доби, яка ввійшла в сумний мартиролог під лиховісною назвою — Розстріляне відродження.

III. СПРИЙНЯТТЯ І ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Слово вчителя

Розвиток української літератури цього періоду позначено боротьбою за національне самоствердження, власну незалежну державу, яка є найважливішим гарантом виживання культури та повноправного входження нації до європейської та міжнародної спільноти.

(Звучить запис творів Баха.)

З майже 300 українських письменників, які працювали в 30-х роках ХХ століття, живими лишилося тільки 36. Лише 7 із них померли своєю смертю.

За одне десятиліття було знищено 80% української творчої інтелігенції, серед них багато письменників.

Нова еліта на початку ХХ століття розвивала експресіонізм, символізм та неоромантизм із вірою в те, що цьому мистецтву буде місце у вільній Україні. Літератори об'єднувались у групи, формували власні школи, підштовхували суспільство орієнтуватись на європейську культуру.

Період розстрілів та переслідувань почався в 1933 році, коли Микола Хвильовий застрелився, а перед тим за ґрати посадили його найближчого соратника — письменника Михайла Ялового, і тривав по 1937 рік.

Кульмінацією тих трагічних подій було 3 листопада 1937 року. В честь 20-річчя Жовтневої революції було розстріляно понад 100 осіб представників української інтелігенції — цвіту української нації — в урочищі Сандармох, що на Соловках (Архангельська області, Росія). Серед них був розстріляний Лесь Курбас (засновник театру-студії «Березіль», режисер і драматург), Микола Куліш, яскравий драматург, Матвій Яворський, Володимир Чеховський, Валер'ян Підмогильний, який у перспективі мав стати

найвидатнішим романістом України, Павло Филипович, Валер'ян Поліщук, Григорій Епик, Мирослав Ірчан, Марко Вороний, Михайло Козоріс, Олекса Слісаренко, Микола Зеров, неймовірно освічений поет, Михайло Яловий та інші.

Це одна з найчорніших сторінок в українській історії. А за тиждень НКВС забрало життя у понад тисячі ув'язнених. 200 з них були гордістю України, найяскравіші українські інтелектуали. Наприкінці 30-х ХХ століття диктатору Й. Сталіну треба було розправитися з усіма, хто смів бачити недоліки в радянській владі. До того, як розстріляти, репресивна машина кілька років протримала в'язнів у соловецьких таборах. Голод, хвороби, постійний холод і примусова праця — так ворогів народу перевиховували. Врешті — засудили до страти. Репресії торкнулися абсолютно усіх республік СРСР. Однак дослідники переконані: найбільших втрат зазнали саме українці.

М. Драй-Хмару, В. Филиповича було репресовано і фізично знищено в сталінських таборах, а їхні твори на тривалий час вилучено з літературного процесу.

(Звучить «Реквієм» Моцарта.)

Натомість, досить просто визначити приблизну кількість репресованих осіб серед письменників: за наявністю їхніх публікацій на початку і наприкінці 1930-х рр.

Так, за оцінкою Об'єднання українських письменників «Слово» (організації українських письменників у еміграції), яку було надіслано 20 грудня 1954 року Другому Всесоюзному з'їздові письменників, 1930 року друкувалися 259 українських письменників, а вже після 1938 року — з них друкувалися лише 36 (13,9%). За даними організації, 192 із «зниклих» 223 письменників були репресованими (розстріляними чи зісланими в табори з можливим подальшим розстрілом чи смертю), 16 — зникли безвісти, 8 — вчинили самогубство.

Ці дані добре узгоджуються з мартирологом українських письменників «Олтар скорботи» (чільний укладач — Олекса Мусієнко), який налічує 246 письменників-жертв сталінського терору. Це число в понад два рази перевищує загальну кількість згаданих там українських письменників, репресованих іншими режимами, зокрема періодом нацистської окупації (55), брежнєвської епохи (29), російської імперії (11), австро-угорщини (3) та ін. За іншими даними, з 260 українських письменників було репресовано 228.

Для порівняння також слід зазначити, що станом на червень 1934 року лише 193 особи було офіційно визнано приналежними до Спілки письменників України, тільки 120 з яких були її дійсними членами.

Отже, проблемним питанням, на яке потрібно дати відповідь в кінці уроку, буде: **«Розстріляне відродження» — суто національне явище чи загальна риса тоталітарної доби?**

Повернути імена загиблих у пантеон нашої національної культури, припасти до джерел їхньої творчості, пам'ятати минуле заради майбутнього — наш священний обов'язок. Як написав Юрій Клен (Освальд Бургардт), один із неокласиків, що емігрував за кордон, у своїй поемі «Прокляті роки».

(Декламування уривка від слів: «Помолимося за тих, що у розлуці...»).

Перегляд уривків фільму «Червоний ренесанс» (2005).

2. Робота в групах

Клас ділиться на 4 групи. Кожній групі надається текст, який потрібно опрацювати за методом «Філософи» (розкласти по полицях на сім одиниць за філософськими категоріями:

- 1) Особливості
- 2) Спільне
- 3) Одиначне
- 4) Зміст (відповідь на запитання «Що відбувається?»)
- 5) Форма (відповідь на запитання «Як відбувається?»)
- 6) Явище (зв'язок предмета з дійсністю)
- 7) Сутність (головне, основне)

І група. Українська література ХХ століття як новий етап в історії національної культури

На розвиток української літератури цього періоду вплинули такі історичні події:

1. Лютнева революція 1917 року і визвольні змагання українського народу 1917–1920 рр.
2. Масове знищення українського селянства та інтелігенції, яке розпочалося 1929–1930 рр. і досягло апогею 1934 р.
3. Голодомор 1932–1933 рр. та перший з'їзд радянських письменників 1934 р., що поклали початок повній уніфікації літературного процесу на теренах СРСР.
4. Друга світова війна 1939–1945 рр. і об'єднання західних та східних українських земель у складі УРСР.
5. Спроба лібералізації життя радянського суспільства М. Хрущовим, що почалася після смерті Й. Сталіна (1953 р.) та ХХ з'їзду КПРС (1956 р.).
6. Проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року.

Саме тому літературний процес ХХ століття традиційно поділяють на такі періоди:

- 1920–1930 рр.
- 1940–1950 рр.
- 1960–1990 рр.

У центрі уваги української літератури 20-х років було становлення нової української людини, яка пройшла крізь буремні роки революції та активно стверджувала себе у нових умовах життя. Однією з панівних була також ідея боротьби з так званим комплексом «малоросіяинства», тобто прагнення позбутися психологічної категорії рабства, нижчевартості та провінційності як спадщини колоніального минулого.

Значною подією стала літературна дискусія 1925–1928 рр., яку розпочав М. Хвильовий. Упродовж 1925–1926 років з'явилася низка памфлетів, у яких письменник виступав проти примітивізму та епігонізму нової радянської літератури і закликав митців орієнтуватися на найкращі зразки світового та, в першу чергу, західноєвропейського мистецтва. До дискусії приєдналися майже всі провідні письменники та літературні критики, включаючи емігрантів. У дискусію втрутилася партія й особисто Й. Сталін, написавши листа «Тов. Кагановичу та іншим членам ПБ ЦК КП(б)У» від 26.04.1926 р., в якому піддав критиці погляди комуніста М. Хвильового. У червні 1926 року відбувся пленум ЦК КП(б)У, на якому було засуджено позицію М. Хвильового. Під політичним і моральним тиском письменник змушений був визнати свої «помилки». Невдовзі мусила заявити про саморозпуск ВАПЛІТЕ. Поряд із М. Хвильовим та ВАПЛІТЕ мішенню партійної критики стали інші «попутницькі» угруповання, насамперед «неокласики» (М. Зеров, М. Рильський, О. Бургардт (Юрій Клен), М. Драй-Хмара, П. Филипович). Літературна дискусія 1925–1928 рр., з одного боку, мала позитивні наслідки, стимулювавши висловлення багатьох плідних ідей та поглибивши самоусвідомлення українського письменства, а з іншого — внаслідок втручання Комуністичної партії вона стала певним ідеологічним етапом у підготовці масових репресій проти української інтелігенції.

Довідка

Вільна академія пролетарської літератури (ВАПЛІТЕ) — літературне об'єднання в Україні. Виникло в Харкові, існувало з січня 1926 по 28 січня 1928 року.

Організація стояла на засадах творення нової української літератури шляхом засвоєння найкращих здобутків західноєвропейської культури.

Приймаючи офіційні вимоги комуністичної партії, у питаннях літературної політики ВАПЛІТЕ займало незалежну позицію

і стояло на засадах творення нової української літератури кваліфікованими митцями, що ставили перед собою вимогу вдосконалення, засвоєння найкращих здобутків західноєвропейської культури. Лідером організації був Микола Хвильовий, який висунув гасло «Геть від Москви!». Президентами — Михайло Яловий (пізніше Микола Куліш), секретарем — Аркадій Любченко.

Погляди М. Хвильового зумовили критику ВАПЛІТЕ з боку партійних і державних діячів УРСР. Особливо гострих нападок зазнав твір М. Хвильового «Вальдшнепи». 28 січня 1928 р. було конфісковано вже надруковане 6-те число літературно-художнього двомісячника «ВАПЛІТЕ»: *«через уміщення другого уривка з «Вальдшнєпів» Хвильового ВАПЛІТЕ змушена була «самоліквідуватися»*. Члени ВАПЛІТЕ продовжували літературну діяльність в альманасі «Літературний ярмарок» (1928–1929) і організації «Пролітфронт». Члени ВАПЛІТЕ — одні з перших жертв репресій сталінського режиму.

II група. Актуалізація проблеми:
митець і влада, свобода творчості
(Розгляд фото родини Крушельницьких)

Це фото стало символом винищення сталінським режимом української інтелігенції. Це родина Крушельницьких — одна з найвпливовіших родин Галичини початку 1930-х рр. Вони переїхали в радянську Україну, бо сподівалися, що там буде легше працювати, маючи проукраїнські погляди.

Сидять (зліва направо): Володимир, Тарас, Марія (мати), Лариса і батько Антін — міністр освіти УНР. Стоять: Остап — кінознавець та журналіст, Галя (дружина Івана), Іван, Наталя (дружина Богдана), Богдан — педагог. У 1934–1937 рр. Володимир, Тарас, Антін, Остап, Іван і Богдан були репресовані та страчені.

Всі видатні діячі Розстріляного Відродження відчували на собі дії радянської репресивної машини. Вони були або знищені, або зламані. Завдяки розсекреченню документів того час, у нинішнього покоління з'явився доступ до раніше невідомих біографій і слідчих справ українських митців. Біографічні довідки багатьох з них закінчуються словом «розстріляний», а ті, кому вдалося вижити або повернутися із суворого заслання, вже ніколи не змогли вільно творити, хоча були і ті, хто став зразковим громадянином.

Донині невідома точна кількість репресованих українців. За деякими підрахунками, ця цифра коливається в районі 30 тисяч осіб. З іншого боку, за кількістю українських письменників, творчість яких друкувалася до і після репресій, дослідники називають 250 репресованих творчих особистостей.

Діяльність і твори українських митців у царській Росії заборонялися і замовчувалися. Але незважаючи на це, нашими співвітчизниками були написані твори, гідні світового визнання. Після революційних подій 1917 року ці праці стали доступні широкому колу читачів. Разом із цим, молоде українське покоління художників у нових реаліях стали писати твори, пронизані духом свободи і протесту. Таким чином, трохи більше ніж за одне десятиліття з'явилася велика кількість обдарованих митців, які створили стільки шедевральних творів, яких вистачило б на багато років і поколінь.

III група. Стильове розмаїття мистецтва 1920-х років

Упродовж чотирьох років національно-державного відродження (1917–1920 років) сформувалися і були закладені підвалини цілої низки літературно-мистецьких шкіл і напрямів:

- революційні романтики (*В. Еллан-Блакитний, В. Чумак*);
- неокласики (*М. Рильський, П. Филипович*);
- символісти (*Д. Загуб, В. Кобилянський*);
- футуристи (*М. Семенко*) тощо.

Головними літературними об'єднаннями були: «Ланка» (пізніше «МАРС»), «Плуг», неокласики, «Молодняк», «Спілка письменників західної України», ЛОЧАФ (об'єднання армії та флоту). Найвпливовішим був «Гарт», який пізніше був перейменований на «ВАПЛІТЕ» («Вільну Академію Пролетарської Літератури»).

З'явилася низка видавництв: «Сяйво», «Дзвін», «Друкар», «Грунт», «Криниця» тощо.

Виходили часописи та альманахи: «Літературно-науковий вісник», «Універсальний журнал», «Наше минуле», «Літературно-критичний альманах», «Книгар», «Музагет», «Мистецтво», «Зшитки боротьби» тощо.

З'явився новий експериментальний «Молодий театр» Леся Курбаса, що пізніше розквітнув у добу «Березоля». Переживав всенациональний тріумф реалістичний театр під керівництвом Миколи Садовського.

1918 року була заснована Українська Академія Наук, яку очолив всесвітньо відомий вчений В. Вернадський.

Проза поділялася на дві течії: сюжетна і безсюжетна. У безсюжетних творах головним було не речення чи слово, але підтекст, дух, «запах слова», як казав Хвильовий.

Символізм

Символізм в українській літературі пройшов лише початкову стадію розвитку, оскільки його зачинателі пізніше виявили свої

творчі риси в інших напрямках. Символістське угруповання «Біла студія», створене 1918 року в Києві, об'єднало Я. Савченка, П. Тичину, О. Слісаренка, М. Семенка та інших поетів. Згодом воно реформувалося в «Музагет».

Символізм — це своєрідна реакція на натуралізм, заземленість, фактографізм літератури. Мета символізму полягає не у відображенні реальної дійсності, а в прагненні проникнути в інший світ, що криється за реальністю. Головне його завдання — змалювати внутрішній світ людини, якого за зовнішніми фасадами не видно.

Саме символісти здійснили своєрідну революцію в естетиці. Якщо реалістичне мистецтво за допомогою конкретного образу пізнавало дійсність, то символісти на місце образу поставили символ, який став виконувати роль посередника між містичним світом з одного боку, і поетом або читачем — з другого.

Девіз символістів: «Усе може бути символом». У результаті виникає двоплановість образу, символ одночасно є і явищем конкретного світу, і своєрідним шифром, за яким криється, як правило, внутрішній світ людини.

Лідер українського символізму — ранній Павло Тичина (1891–1967). Він залишив по собі багату поетичну спадщину, якій притаманна ідейна, жанрова та стильова неоднорідність: перша збірка поета «Сонячні кларнети» (1918 р.), подальші збірки «Замість сонетів і октав», «Плуг» (1920 р.), «Вітер з України» (1924 р.), «Сталь і ніжність» (1941 р.), «Перемагають і жить» (1942 р.), «День настане» (1943 р.), «Срібної ночі» (1964 р.) тощо.

Особливості індивідуального стилю письменника: звернення до «вічних» тем, висока культура віршування, потужне ліричне «я» — символ нової людини ХХ століття, поєднання різних стильових тенденцій (символізму, неоромантизму, експресіонізму, імпресіонізму).

Незважаючи на певний стильовий синкретизм художнього мислення, саме Павла Тичину вважають найяскравішим представником символічної течії в українській літературі 1920-х років.

Футуризм

Футуризм (від латинського *future* — майбутнє) — це авангардистська течія 1910–1920-х років. Її батьківщина — Італія, першозасновник — Марінетті.

Український футуризм визрівав у надрах символізму, адже до лав футуризму стало чимало символістів, як-от: О. Слісаренко, Я. Савченко, М. Терещенко. У стилі футуризму починали творити М. Бажан, О. Влизько та інші молоді поети.

Започатковано українську футуристичну гілку письменства 1914 року, коли Михаль Семенко пише збірки «Дерзання», «Кверо-футуризм». У 1919 році він створює осередок «Фламінго», який випускав «Універсальний журнал» (відомий як «УЖ»).

Після розпаду «Фламінго» виникає «Асоціація панфутуристів» («Аспанфут»). До її лав увійшли Михайль Семенко, Юліан Шпол, Гео Шкурупій, Олекса Слісаренко. Для футуризму характерне проголошення урбаністичних ідеалів, перебільшення місця і ролі міста у формуванні свідомості сучасника.

Футуристи виступають проти традиційних мистецьких форм у зображенні дійсності. Вони рішуче засуджують буржуазну салонну культуру. На їхню думку, замість неї має з'явитися не індивідуальне, а колективістське мистецтво.

Гасло футуристів: «Мистецтво — масам!» Вони пророкують смерть ліричних, прозових жанрів і книжок узагалі, а натомість проголошують панування театрального мистецтва, кіно.

Пізніше, у 1927 році, М. Семенко в Харкові засновує літературно-мистецьке угруповання «Нова генерація».

Михайль Семенко — творець і незмінний лідер українського футуризму, автор близько двадцяти книжок, які ввійшли у два підсумкові видання — «Кобзар» (1924 р.) та «Повну збірку творів у трьох томах» (1930–1931 роки). У своїй творчості він послідовно проголошував ідеї «смерті мистецтва», розриву сучасної літератури з класичною спадщиною, утвердження урбаністичного ідеалу.

Місто — центр лірики М. Семенка. Звернувшись до цієї теми, він значно розширив звичні обрії української поезії. Поет невтомно експериментував у галузі лексики, ритму, рими, поетичних образів, синтаксису та пунктуації. Послугувався верлібром, який став для нього по-справжньому вільним віршем, символом духовного розкріпачення поетичної думки.

Неокласицизм

Неокласики не мали заяв і програм, але свою творчу позицію окреслили чітко. Вона сприймалася як дещо протилежна до настроїв епохи, бо була націлена на продукування високого гармонійного мистецтва, орієнтованого на визначні здобутки світової літератури, а нова пролетарська культура їх відкидала як щось застаріле та неактуальне. Неокласицизм властивий творчості М. Рильського, П. Филиповича, М. Драй-Хмари, О. Бургардта (Ю. Клена), В. Петрова (В. Домонтовича) — письменників, які згрупувалися навколо М. Зерова. Статті й добірки неокласиків друкувалися в журналі «Книгар» (1918–1920 роки).

Неокласики виступали за успадкування всього попереднього світового естетичного досвіду, тяжіли до строгої форми. У світовому мистецтві вони орієнтувалися передусім на класичне мистецтво — мистецтво Стародавньої Греції та Риму, проголошували культ вишуканого рафінованого слова та культ думки. Їхня творчість засвідчила прагнення постійно урізноманітнювати художні засоби, використовувати чималий арсенал виражальних засобів, нагромаджений у попередні періоди розвитку світової літератури.

Максим Рильський (1985–1964) — яскравий представник неокласицистичної літературної школи. За життя видав 35 книжок власної лірики, з яких найяскравішими є поезії найпродуктивнішого періоду у творчому житті письменника — 1920-х років: «Синя далечінь» (1922 р.), «Крізь бурю і сніг» (1925 р.), «Під осінніми зорями», «Тринадцята весна» (1926 р.).

У ліриці передусім вражає багатство мотивів, запозичених з традиційного українського мистецтва, західноєвропейської та античної поезії, а також спродукованих сучасною письменникові революційною та пореволюційною дійсністю.

Риси неокласицистичного стилю Максима Рильського, які визначив М. Зеров: урівноваженість і прозорість форми, чіткий епітет, міцна логічна побудова й строга течія думки, поєднання безпосередності з афористичністю.

Неоромантизм

Неоромантизм — чи не найсильніша течія в українській літературі 1920-х років. Її художні ознаки: життєствердження, драматизм, патетика, стихійність, месіанство, тяжіння до фантастики. Від класичного романтизму неоромантизм бере дві ознаки: гострий конфлікт з дійсністю та надзвичайно напружений сюжет. На вістрі зацікавлення письменника — незвичайні характери, які діють у виняткових ситуаціях.

Головну увагу неоромантиків зосереджено на показі внутрішнього світу героя.

У напрямі нового романтизму творили Ю. Яновський, В. Чумак, В. Еллан-Блакитний, ранній М. Бажан, В. Сосюра, Є. Плужник.

Микола Бажан (1904–1983) — видатний поет, громадський діяч і вчений — у своїй ранній творчості виявив яскраві риси неоромантичного мислення. Хоча й інші напрями істотно вплинули на формування його творчої манери письма.

Від футуризму Бажан запозичив динамізм вірша, нахил до інтелектуалізму, монументалізму, захоплення урбаністичними мотивами. Перша збірка М. Бажана «Сімнадцятий патруль» (1926 р.)

сповнена відлунням громадянської війни, їй властива пафосність зображуваних подій, трагічність фіналу, жертвовність заради ідеалів революції. В осмисленні цих кривавих подій автор, безперечно, виступає романтиком.

Язичницькі джерела української духовності, часи козацької республіки та гайдамаччини осмислено в другій збірці «Різьблена тінь» (1927 р.). Апогей неоромантизму у творчості поета засвідчила збірка «Будівлі» (1929 р.). автор доводить, що кожен стиль (у цьому випадку — архітектурний) зумовлений панівним суспільним ладом. Збірка містить три частини: «Собор» (середньовіччя, готика), «Брама» (XVII—XVIII століття, бароко), «Будинок» (сучасна письменникові епоха).

Характерними для М. Бажана є й романтичні мотиви роздвоєння, комплекс двох душ («Розмова сердець»).

Володимир Сосюра (1898–1965) — письменник, який у 1922–1932 роках намагався знайти себе у всіх тогочасних літературних організаціях, та його творчість засвідчує непереборне тяжіння до романтичного світобачення. Він є автором збірок поезій «Місто» (1924 р.), «Коли зацвітуть акації», «Де шахти на горі» (1926 р.), «Серце» (1931 р.), «Червоні троянди» (1932 р.), а згодом — «На струнах серця» (1955 р.), «Солов'їні далі» (1957 р.), «Осінні мелодії» (1964 р.).

Сосюра — співець почуття (на противагу поетам неокласикам, які оспівували розум). Він проголошує існування особистості, яка навіть на складному історичному етапі сміливо заявляє про власне право жити, любити, страждати.

IV група. Поняття «розстріляне відродження», домінування соцреалістичної естетики в 1930-ті роки

«Розстріляне відродження» — літературно-мистецьке покоління 20-х — початку 30-х рр. в Україні, яке дало високохудожні твори у галузі літератури, живопису, музики, театру і яке було знищене тоталітарним сталінським режимом.

Термін «розстріляне Відродження» вперше запропонував діаспорний літературознавець Юрій Лавріненко, вживши його як назву збірника найкращих текстів поезії та прози 1920–1930-х рр. За це десятиліття (1921–1931) українська культура спромоглася компенсувати трьохсотрічне відставання й навіть переважити на терені вітчизни вплив інших культур, російської зокрема (на 1 жовтня 1925 року в Україні нараховувалося 5000 письменників).

Це відродження було пов'язано з тим, що українські митці навіть за умов замовчування й заборони (пригадаймо Емський указ)

створили тексти, гідні світового поцінування (М. Куліш, І. Франко, М. Коцюбинський), з довгоочікуваним набуттям Україною своєї державності, з датою українізації та різнобічних свобод, обіцяних революціями 1905–1917 рр.

Головними складниками новітньої еліти, її світогляду був бунт, самостійність мислення та щира віра у власні ідеали. У більшості своїй це були інтелектуали, які робили ставку на особистість, а не на масу. За їхньою зовнішньою «радянськістю» ховалися глибокі пошуки й запити.

Вийшовши в масі своїй з нижчих верств населення (службовці, різночинці, священики, робітники, селяни), нове покоління української еліти часто не мало можливості здобути систематичну освіту через війну, голод та необхідність заробляти насущний хліб. Але, працюючи «на грані», намагаючись використати будь-яку можливість ознайомитися із світовою культурою, розправити віками скуті крила творчості, вони просякалися найсучаснішими тенденціями і творили дійсно актуальне мистецтво.

Початком масового нищення української інтелігенції вважається травень 1933 року, коли 12–13-го відбулися арешт Михайла Ялового і самогубство Миколи Хвильового у недоброї пам'яті харківському будинку «Слово».

Кульмінацією дій радянського репресивного режиму стало 3 листопада 1937 року. Тоді «на честь 20-ї річниці Великого Жовтня» у Соловецькому таборі особливого призначення за вироком Трійки розстріляний Лесь Курбас. У списку «українських буржуазних націоналістів», розстріляних 3 листопада, також були Микола Куліш, Матвій Яворський, Володимир Чеховський, Валер'ян Підмогильний, Павло Филипович, Валер'ян Поліщук, Григорій Епик, Мирослав Ірчан, Марко Вороний, Михайло Козоріс, Олекса Слісаренко, Михайло Яловий та інші.

Розстрілювали таємно у лісах, а трупи ховали у братських могилах. Операцією керував чекіст Михайло Матвеев. Через засекреченість убивств довгий час про долю розстріляних не знали нічого. Правду виявили тільки у 1997 році — спеціальна група петербурзького дослідницького центру «Меморіал» знайшла понад 200 поховань, але не відомі точні дані щодо кількості репресованих українських інтелігентів у часи сталінських репресій періоду Розстріляного відродження. За деякими даними, це число сягало 30 000 осіб.

Представники інтелігенції, що належать до «розстріляного відродження», умовно поділяються на кілька груп, обумовлених їхнім життєвим шляхом під час та після сталінських репресій.

Першу групу — безпосередніх жертв терору — становлять письменники Валер'ян Підмогильний, Валер'ян Поліщук, Марко Вороний, Микола Куліш, Микола Хвильовий, Михайль Семенко, Євген Плужник, Микола Зеров, художники-бойчукісти, Лесь Курбас та багато інших, які були знищені фізично, тобто страчені або померли в концтаборах, чи вчинили самогубство, перебуваючи за півкроку від арешту. Незважаючи на те що більшість із них були реабілітовані ще в кінці 1950-х років, їхній мистецький чи науковий доробок, як правило, заборонявся в СРСР і надалі, або принаймні ознайомлення з ним не заохочувалось радянською владою, замовчувалось те, що такі діячі взагалі існували. До того ж багато, особливо пізніх, творів таких митців було знищено репресивними радянськими органами в сталінській період.

Наприклад, не збереглося практично жодного монументального твору Михайла Бойчука, який був засновником цілої школи монументального живопису. Проте після реабілітації творчість тих небагатьох митців, що загалом вкладалися в рамки соцреалізму, була визнана радянською владою, їхні твори передруковувались, як твори Пилипа Капельгородського, Івана Микитенка і навіть могли включатись до шкільних програм (окремі п'єси Миколи Куліша).

Другу групу становить частина репресованих і переслідуваних представників української радянської інтелігенції, яким вдалось уникнути найвищої міри покарання і вижити в тюрмах і концтаборах. Причому декому з них вдалось навіть утікати з концтаборів (Іван Багряний).

Відбувши свій строк, Остап Вишня став слухняним співцем сталінського режиму, а Борис Антоненко-Давидович, якого звільнили лише після реабілітації у 1957 році, до кінця життя залишався в опозиції до радянського режиму.

Третю умовну групу складають ті діячі культури, які уникли репресій, але через те, що їхній доробок теж був далеким від соцреалізму і вузьких партійних рамок, він був також засуджений радянською владою. Творчість таких осіб теж заборонялась і замовчувалась, твори вилучали зі сховищ і знищували.

Переважна більшість цих осіб померла до ще розгортання масових репресій (Леонід Чернов, Олександр Богомазов, Гнат Михайличенко), дехто врятувався завдяки тому, що відійшов від активної діяльності, як, наприклад, Марія Галич, дуже небагатьом вдалось вчасно емігрувати (Юрій Клен).

До четвертої групи належать митці «доби розстріляного відродження». Їхня творчість або чітко відповідала компартійним

нормам, або ж у більшості випадків зазнала в період сталінських репресій значних змін. Страх за свою безпеку в умовах масового терору змушував швидко пристосовуватись, перетворюючись на пропагандистів від мистецтва. Твори Максима Рильського, Павла Тичини, Володимира Сосюри, Івана Кочерги й багатьох інших, створені в цей час та в подальшому не мають високої художньої вартості, індивідуальності форм і стилів та є типовими зразками соцреалістичного пропагандистського мистецтва.

У тридцяті роки була також знищена і велика кількість діячів культури старшого покоління, які стали відомими ще до радянської влади і, таким чином, належать до покоління діячів початку ХХ століття, а не 1920–1930-х років. Це Людмила Старицька-Черняхівська, Микола Вороний, Сергій Єфремов, Гнат Хоткевич та інші. Проте завдяки політиці українізації вони активно включились у процеси розбудови української літератури, культури, науки, що відбувались в УСРР, дехто з них задля цього повернулися з еміграції, як Микола Вороний, або спеціально переїхав з українських країв під владою Польщі, як Антін Крушельницький з родиною.

Яскравою сторінкою став український авангард початку ХХ століття, представлений іменами художників Олександра Богомазова, Михайла Бойчука, Анатолія Петрицького та ін. Михайло Бойчук започаткував новий напрям монументального мистецтва ХХ століття — неовізантизм, поклавши в його основу органічне поєднання традицій давньоруського іконопису з конструктивними особливостями візантійського живопису. На жаль, багато видатних художників (Михайло Бойчук, Василь Седляр, Іван Падалка та ін.) були знищені комуністичним режимом у часи репресій.

ІV. УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО

1. Обговорення епіграфа та зв'язок його із сьогоденням

2. Вирішення проблемного запитання

(Звучить аудіозапис поеми В. Сосюри «Розстріляне безсмертя» зі слів: «...В вікно б'є вітер непривітний...».)

3. Бесіда з учнями

1. Чим була зумовлена боротьба сталінського режиму з діячами культури в 1930-ті роки?
2. Чому цей період увійшов в історію як період «розстріляного відродження»?
3. У чому самобутність і значимість цього періоду і його представників у літературі?

4. Метод «Дискусія» (відстоювання своєї думки, свого погляду на питання шляхом обґрунтування)

Чи засуджуєте ви тих митців, які відійшли від активної діяльності, стали слухняними співцями сталінського режиму, спеціально переїхали з України за кордон.

V. ПІДСУМКИ УРОКУ

(Звучить аудіозапис пісні «Чуєш, брате мій» («Журавлі» Б. Лепкого).)

1. Слово вчителя

Тужливий образ журавлів, що відлітають у вирій і помруть на чужині, далеко від рідної землі, перегукуються із долями всіх репресованих, засланих у Сибіри, Соловки, Магадани...

Більшість жертв сталінського терору були реабілітовані в кінці 1950 років, проте їхні твори залишалися під забороною в Радянському Союзі. Незважаючи на це, митці розстріляного відродження, які не знали страху і сміливо говорили правду, залишили після себе прекрасні твори, що демонструють творчий потенціал і силу думки молодого українського покоління. До нас вони дійшли різними шляхами. Багато видавалися за кордоном, а також підпільно в СРСР, деякі переписувалися вручну, частина творів стає доступно після розсекречення радянських архівів, але більшу частину — знищено.

Трагічна доля покоління 1920–1930-х років демонструє всю силу українського духу, його творчий потенціал, необхідність свого шляху й незалежності від впливу інших культур.

2. Інтерактивна технологія «Незакінчене речення»

- Сьогодні я зрозумів (-ла)...
- Для мене сьогодні важливо було...
- Мене вразило те, що...

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Написати відгук про сьогоднішній урок.

ЗМІСТ

ОРІЄНТОВНЕ КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ УРОКІВ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ. 11 КЛАС. І СЕМЕСТР	3
ВСТУП. УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА 1920–1930 рр. ПОЕТИЧНЕ САМОВИРАЖЕННЯ	8
<i>Урок № 1</i> Українська література ХХ століття як новий етап в історії національної культури. Актуалізація проблеми: митець і влада, свобода творчості. Стильове розмаїття мистецтва 1920-х років. Поняття «Розстріляне відродження», домінування соцреалістичної естетики в 1930-ті роки	8
<i>Урок № 2</i> Літературний авангард (оглядово). Авангардні тенденції в українській літературі 1920-х років. Поети-футуристи. М. Семенко — сміливий експериментатор. Урбаністичні мотиви його лірики, їхня змістовна новизна, ламання класичної форми («Бажання», «Місто», «Запрошення»)	23
<i>Урок № 3</i> Провідна роль поезії у 20-ті роки. Потужне ліричне самовираження, емоційне переживання пореволюційної епохи, її духовних катаклізмів. П. Тичина — найбільший модерніст 20-х років. Звернення до «Вічних тем», культура віршування, потужне ліричне «Я» як символ нової людини, життєствердний пафос поєднання тенденцій символізму, неоромантизму, експресіонізму, імпресіонізму	29
<i>Урок № 4</i> Феномен Кларнетизму. Наскрізна оптимістична тональність, життєствердна настроєвість (збірка «Сонячні кларнети»). Поезії «Арфами, арфами», «О панно Інно», «Ви знаєте, як липа шелестить...»	36
<i>Урок № 5</i> Художнє відтворення національно-визвольного пробудження народу, уславлення борців за вільну Україну («Пам'яті тридцяти»). Поезія «Одчиняйте двері»	42
<i>Урок № 6</i> Євген Плужник. Один із провідних поетів «Розстріляного відродження». «Громадянський інтим», сповідальність, ліричність, філософічність лірики. Євген Плужник «Для вас, історики майбутні...»	48

<i>Урок № 7</i>	Євген Плужник. Урівноваженість душевного стану ліричного героя, мотив туги за минущистю краси, гармонією світу і людини, мить і вічність у чуттєвому вираженні. «Вчись у природи творчого спокою...», «Ніч... а човен — як срібний птах!..», «Річний пісок...»	62
<i>Урок № 8</i>	Київські неокласики. Їхнє творче кредо, орієнтація на традицію, класичну форму вірша. Різногранний творчий шлях М. Рильського. Філософічність, афористичність його лірики, вітаїзм, сповідальність, життєлюбство	74
<i>Урок № 9</i>	М. Рильський. Захоплення красою і величчю світу («Солодкий світ!..»). Сонет «У теплі дні збирання вишуграду» — вишуканий зразок неокласичної інтимної лірики. Краса природи, краса людини та її почуттів. Звернення до античних образів	83
<i>Урок № 10</i>	Контрольна робота № 1. «Українська література 1920–1930-х рр. Поезія». Тестування	89
	ПРОЗОВЕ РОЗМАЇТТЯ	94
<i>Урок № 11</i>	Жанрово-стильове різномайття. Нові теми, проблеми. Часткова ідеологічна заангажованість, її експериментаторські модерністичні пошуки, опертя на національну і європейську традиції. Зв'язок із поезією. Життєвий і творчий шлях Миколи Хвильового (Фітільова). Провідна роль у літературному житті 1920-х рр. Романтичність світобачення. Участь у ВАПЛІТЕ, у проведенні дискусії 1925–1928-х рр.	94
<i>Урок № 12</i>	«Я (романтика) — новела про добро і зло в житті та в душі. Проблема внутрішнього роздвоєння людини між гуманізмом та обов'язком	106
<i>Урок № 13</i>	Юрій Яновський. Творча біографія письменника, загальна характеристика творчості. Ю. Яновський і кіно. Романтичність світовідчуття. Романтизована стихія національно-визвольного руху (роман «Чотири шаблі»). Роман у новелах «Вершники» — зразок соцреалізму	113
<i>Урок № 14</i>	Новаторство художньої форми («Майстер корабля»): модерний сюжет, що інтригує, умовність фабули, зміцнення часопростору. Проблеми творення нової української культури, духовності української людини, її самоусвідомлення в новій дійсності, символічність образів. Неоромантичні герої То-Ма-Кі, Режисер, Сев, Тайях та їх прототипи, модерністські образи міста, моря. Моральні колізії твору. Національне кризь призму загальнолюдського	121

<i>Урок № 15</i>	Розвиток мовлення № 1. Усний міні-твір — висловлення власного ставлення до проблеми збереження своїх коренів, безпеки їхньої втрати; до високих загальнолюдських ідеалів	127
<i>Урок № 16</i>	Валер'ян Підмогильний. Шлях письменника. Автор інтелектуально-психологічної прози, перекладач	132
<i>Урок № 17</i>	Світовий мотив підкорення людиною міста, самоутвердження, інтерпретований на національному матеріалі, в романі В. Підмогильного «Місто»	141
<i>Урок № 18</i>	Зображення «цілісної» людини в єдності біологічного, духовного, соціального. Образ українського інтелігента Степана Радченка, вихідця із селян, еволюція його характеру, проблеми ствердження в міському середовищі. Морально-етичні колізії твору. Жіночі образи в ньому	147
<i>Урок № 19</i>	Остап Вишня (Павло Губенко). Трагічна доля українського гумориста, велика популярність і значення його усмішок у 1920-ті р. Усмішка «Моя автобіографія», «Письменники»	152
<i>Урок № 20</i>	Оптимізм, любов до природи, людини, м'який гумор як риси індивідуального почерку Остапа Вишні («Сом»). Пейзаж, портрет, характер людини, авторський голос, народні прикмети, прислів'я та приказки в усмішках	164
<i>Урок № 21</i>	Розвиток мовлення № 2. Написання гуморески	173
<i>Урок № 22</i>	Контрольна робота № 2 «Українська література 1920–1930 рр. Проза». Тестування, відповіді на питання	177
	МОДЕРНА ДРАМАТУРГІЯ	181
<i>Урок № 23</i>	Розвиток національного театру («Березіль» Леся Курбаса, Харківський театр ім. І. Франка), драматургії 1920–1930 рр. (Від ідеологічних агіток до психологічної драми). П'єси В. Винниченка, М. Куліша, І. Дніпровського, І. Кочерги, Я. Мамонтова на перетині традицій «Корифеїв», зарубіжної класики і модерної драматургії. Микола Куліш. Життєвий і творчий шлях митця. Зв'язок із театром Л. Курбаса. Національний матеріал і вселюдські, «Вічні» мотиви та проблеми у п'єсах	181
<i>Урок № 24</i>	Сатирична комедія «Мина Мазайло». Особливості сюжету. Розвінчання національного нігілізму, духовної обмеженості на матеріалі українізації (Мина, Мокій, дядько Тарас, тьотя Мотя)	190

<i>Урок № 25</i>	Сатиричне викриття бездуховності обивателів, котрі зрікаються своєї мови, культури, родового коріння. Драматургічна майстерність автора у створенні комічних характерів і ситуацій, у побудові діалогів та ремарок, у мовній характеристиці героїв. Сценічне втілення. Актуальність п'єси в наш час	195
ПЕРЛИНИ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ		199
<i>Урок № 26</i>	Перлини західноукраїнської літератури. Автономність, відкритість зарубіжним традиціям і новітнім процесам, високий розвиток літератури в Західній Україні до 1939 р. Богдан-Ігор Антонич. Коротко про митця. Аполітичність, наскрізна життєствердність, метафоричність і міфологізм поезій; екзотика лемківського краю в контексті вселюдських мотивів. Лемківська конкретика як джерело образних асоціацій. «Зелена евангелія» — нерозривна єдність природи і людини, ідея життєствердження, поєднання язичницьких мотивів із християнськими («Різдво», «Коляда»), роздуми над поезією Б.-І. Антонича	199
<i>Урок № 27</i>	Осип Турянський. Коротко про письменника. Історичний матеріал Першої світової війни як предмет художнього узагальнення. «Поза межами болю» — поема у прозі, що хвилює, єднає людські серця, звільняє і просвітлює душу. Умовність зображення (події поза конкретним часом і простором). Загальнолюдські мотиви і гуманістичні цінності. Біологічні інстинкти і духовна воля до життя. Ідея перемоги духа над матерією	207
<i>Урок № 28–29</i>	Гуманістичний, життєствердний пафос поеми у прозі, його вселюдська значимість і всеохопність. Розгляд ідейно-художнього змісту окремих фрагментів твору, їх коментування	221
<i>Урок № 30</i>	Контрольна робота № 3. Контрольний твір (есе) за доробком М. Куліша, Б.-І. Антонича, О. Турянського	232
<i>Урок № 31</i>	Позакласне читання № 1. Улас Самчук. Роман-спалах «Марія»	238
<i>Урок № 32</i>	Література рідного краю № 1. Ольга Борисівна Чорна. Інтимна лірика	243
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....		251